

JAN MACHNIK

II SPRAWOZDANIE Z BADAŃ NA CMENTARZYSKU KURHANOWYM KULTURY CERAMIKI SZNUROWEJ W ŁUKAWICY, POW. LUBACZÓW

W czerwcu 1958 r. przeprowadzono dalsze¹ prace wykopaliskowe na cmentarzysku kurhanowym kultury ceramiki sznurowej w Łukawicy. Badaniami objęto trzeci z kolei i ostatni kurhan z grupy kopców położonych na piaszczystej terasie niedużej rzeczki wpadającej do Tanwi. Kurhan ten usypany był obok badanego w r. 1957 kurhanu I² i posiadał największe w tej grupie kurhanów wymiary. Wysokość tego kopca, nazwanego kurhanem J, wynosiła ok. 1,50 m ponad otoczenie, średnica zaś wahała się między 19—20 m. Kurhan miał zarys okrągły i, mimo że cały był porośnięty lasem, łatwo się rzucał w oczy swym dobrym stanem zachowania. Nie można było niestety tego samego powiedzieć o wewnętrznej budowie kurhanu, której czytelność, jak się okazało, była silnie zakłócona nowożytnymi wkopami.

Kurhan posiadał cztery dokładnie wyróżniające się elementy, a mianowicie a) nasyp, b) brunatnosiwą warstwę zalegającą bezpośrednio pod nasypem, c) otaczający tę warstwę rowek szer. ok. 25 cm i głęb. ok. 50 cm, d) jamę usytuowaną w centrum kurhanu, wkopaną w calec i otoczoną z trzech stron rowkiem.

Nasyp kurhanu posiadał grubość w środku kopca ok. 80 cm i był w kilku miejscach przecięty wspomnianymi już wkopami, a także korzeniami rosnących na kurhanie drzew. Siwobrunatna warstwa zalegająca pod nasypem na poziomie pierwotnego humusu tworzyła w rzucie poziomym dokładny krąg o średnicy 10 m, sięgający do otaczającego tę warstwę rowu. Przeciętna grubość opisywanej warstwy wynosiła 30 cm. Bliżej środka kurhanu warstwa ta była bardzo twarda i stanowiła jak gdyby zbitą skorupę, pod którą zalegała ciemniejsza, prawie czarna warstwa przepalanej próchnicy. Grubość obu warstw wynosiła w tym miejscu ok. 2 m i szerokości 1 m, wkopana na głębokość 50 cm w calec. Jama ta przecięła już opisane zbite warstwy, których pozostałość w tym miejscu w postaci twardej skorupy jakby pierścieniem szerokim ok. 80 cm otaczała jej krawędź od południowego zachodu i północnego zachodu. Równocześnie z jamą wykopany był otaczający ją nieregularny rów. Szerokość i głębokość tego rowu odpowia-

¹ Badania kurhanów kultury ceramiki sznurowej w Łukawicy rozpoczęto w r. 1957. Patrz A. Dzieduszycka, J. Machnik, *Badania archeologiczne na cmentarzyskach kurhanowych w Łukawicy i Brzezinkach, pow. Lubaczów*, „Spraw. Archeol.”, t. 8: 1959, s. 9—15.

² Dzieduszycka, Machnik, *op. cit.*, s. 9.

Ryc. 1. Łukawica, pow. Lubaczów, kurhan J. Rzut poziomy po zdjęciu nasypu kurhanu

1 — czarna, zbita warstwa przepalanej próchnicy i piasku; 2 — siwobrunatna warstwa piasku zawierająca resztki warstwy ciałopalnej; 3 — nowożytnie wkopy; 4 — skorupy naczyń; 5 — zabytki złożone do jamy; 6 — zasięg archeologicznego wykopu. Rys. T. Wenhryniewicz

dała wymiarom rowu otaczającego siwobrunatną warstwę. Nad jamą wkopaną w całość wykonana była druga jama sięgająca dnem do stropu wypełniska jamy pierwszej. Na podstawie analizy profili pionowych można wnioskować, że ta druga jama wkopana już była w istniejący nasyp kurhanu. Na jej dnie, znajdującym się na poziomie stropu warstwy siwobrunatnej, ułożone były następujące przedmioty: dwa naczynia kultury ceramiki sznurowej, dwie siekiery krzemienne, toporek kamienny oraz kilka drobnych wyrobów z krzemienia.

Uderzająco dużą ilość ułamków naczyń, w przeważającym procencie należących do kultury czasz lejowatych, w pozostałym zaś do kultury ceramiki sznurowej, znaleziono w nasypie kurhanu na różnych jego głębokościach. Obok skorup natrafiano tam bardzo często na różnego rodzaju narzędzia krzemienne oraz nieobrobione wióry i odłupki krzemienne. Masowo jednak występowały ułamki naczyń, i to prawie wyłącznie należące do kultury czasz lejowatych w warstwie siwobrunatnej pod nasypem kurhanu, koncentrując się w największej ilości bliżej środka kurhanu. Warstwa ta zawierała także pokaźną ilość ułamków przepalonych kości, przy czym w czarnej warstwie pod zbitą brunatną skorupą w centrum kurhanu obok kości palonych znajdowały się również fragmenty nie spalonych kości zwierzęcych. Ułamki przepalonych kości występowały także, chociaż w mniejszej ilości, poza obrębem siwobrunatnej warstwy na poziomie pierwotnego humusu. Znajdowano je również w wypełniku rowu oraz na dnie niektórych jam usytuowanych na skraju kurhanu. Jam tych było kilka, otaczały one pierścieniem kurhan, jednak nie wszystkie zdołano w r. 1958 odsłonić w całości. Wyjaśnienie zatem ich związku z kurhanem odłożono do następnego sezonu wykopaliskowego.

Interpretacja niektórych elementów kurhanu nie wydaje się nasuwać większych trudności. Chodzi tu zwłaszcza o warstwę siwobrunatną, którą należy wiązać z pozostałością stosu ciałopalnego. Świadczyłyby o tym jej ograniczony zasięg, twardość oraz zawartość węgla drzewnych i ułamków przepalonych kości. Na stropie tej warstwy w części północno-wschodniej kurhanu zachowały się jeszcze fragmenty dwu spalonych belek dębowych. Jest rzeczą znamionną, że w centralnej części kurhanu, gdzie ułożony był zapewne sam stos pogrzebowy, warstwa ta jest bardzo spoista, prawie stopiona w twardą skorupę, która do momentu przecięcia jej przez jamę centralną miała zapewne kształt owalny lub kolisty.

Jama centralna została wkopana w calec po spaleniu stosu, ale przed usypaniem nasypu, podobnie jak otaczający ją rowek oraz rowek wykopany dookoła warstwy siwobrunatnej. Jej przeznaczenie jest niejasne; jakkolwiek bowiem posiadała kształt i wymiary typowe dla jam centralnych dwóch poprzednio zbadanych kurhanów w Łukawicy, nie zawierała jednak poza kilkoma skorupami żadnego wyposażenia. Widocznie dopiero po usypaniu nasypu wykopano dodatkową jamę (dobrze czytelną na profilach pionowych kurhanu), w którą włożono dary grobowe zmarłemu. Mimo braku celowo złożonych zabytków w dolnej jamie centralnej związanej niewątpliwie z okresem dokonywania obrzędów pogrzebowych, należy jednak chyba uznać, że kurhan J, podobnie jak i inne kurhany na tym cmentarzysku, został usypany przez ludność kultury ceramiki sznurowej. Podstawą do takiego przypuszczenia jest fakt powtarzania się tych samych elementów w budowie (jak rów okalający warstwę siwobrunatną, rów otaczający jamę centralną, pozostałości ciałopalenia w postaci warstwy siwobrunatnej, wkopana w calec jama centralna), które obserwowano na innych kurhanach tego cmentarzyska, a także w kurhanach na pobliskim cmentarzysku w Brzezinkach³. Przynależność tych kurhanów, a zwłaszcza kurhanów w Brzezinkach, do kultury ceramiki sznurowej nie ulega wątpliwości. Należy przy tym dodać, że w kurhanie K w Łukawicy oraz w kurhanie nr 6 w Brzezinkach⁴ zaobserwowano, podobnie jak w kurhanie J,

³ Por. A. Dzieduszycka-Machnikowa, *II sprawozdanie z badań kurhanów kultury ceramiki sznurowej w Brzezinkach, pow. Lubaczów*, Spraw. Archeol., t. 10: 1960, s. 9 i nn.

⁴ Dzieduszycka-Machnikowa, *op. cit.* s. 12, oraz por. Dzieduszycka, Machnik, *op. cit.*, s. 10.

zjawisko dodatkowego wkładania naczyń kultury ceramiki sznurowej do nasypu kurhanowego, mimo istnienia już innych przedmiotów tej kultury na dnie współczesnej kurhanowi jamy centralnej⁵.

Ułamki naczyń kultury czasz lejowatych w kurhanie J, jakkolwiek występujące w dużej ilości, noszą raczej charakter materiału na wtórnym złożu. Sposób dostania się tego materiału do kurhanu, a zwłaszcza do warstwy siwobrunatnej, pozostaje mimo to zagadką, którą będzie można ewentualnie rozwiązać po przeprowadzeniu dodatkowych badań w otoczeniu kurhanu J. Da to odpowiedź między innymi na pytanie, czy kurhan nie został usypany na terenie osady kultury czasz lejowatych.

Zaobserwowane w ubiegłym sezonie wykopaliskowym podobieństwo między zabytkami kultury ceramiki sznurowej z kurhanów K oraz I w Łukawicy i sąsiedniego cmentarzyska w Brzezinkach, a także podobieństwo w budowie tych kurhanów znalazło dodatkowe potwierdzenie w tym roku w kurhanie J oraz w znalezionym w nim materiale kultury ceramiki sznurowej. Można więc z jeszcze większą dozą prawdopodobieństwa, niż to zostało wyrażone w pierwszym sprawozdaniu z wykopalisk w Łukawicy i Brzezinkach, przypuścić, że oba cmentarzyska, jeśli nie są współczesne sobie, to są chronologicznie bardzo bliskie.

*Zakład Archeologii Polski
IHKM PAN w Krakowie*

ЯН МАХНИК

II ОТЧЕТ ОБ ИССЛЕДОВАНИЯХ НА КУРГАННОМ МОГИЛЬНИКЕ КУЛЬТУРЫ ШНУРОВОЙ КЕРАМИКИ В С. ЛУКАВИЦА, РАЙ. ЛЮБАЧУВ

Летом 1958 г. ведено дальнейшие исследования на курганном могильнике культуры шнуровой керамики в с. Лукавица, рай. Любачув. Могильник этот расположен на песчаной террасе малого потока вливающегося в реку Танэв (правобережный приток реки Сан), недалеко ее родника. Состоит он из 3-х курганов, 2 из них исследовано в 1957 г.

Исследованный в 1958 г. курган был наибольший на этом могильнике. Высота его — 1,50 м, диаметр — ок. 20 м (диаметр 2-х раньше исследованных курганов равнялся ок. 15 м, а высота не превышала 1 м). Ниже насыпи кургана, разрушенного довольно сильно нынешними рвами, находился слой трупосожжения, толщиной 30—40 см, вмещающий золу, древесный уголь, большие фрагменты прожженных бревен, мелкие обломки прожженных костей, черепки сосудов культуры воронкообразных чаш и культуры шнуровой керамики, а также орудия и кремневые пластинки. Слой с трупосожжением творил круг диаметром 10 м и был окружен прилегающей к нему узкой канавкой, в которой первоначально мог стоять какой-то палисадник. По середине кургана в слое трупосожжения была выкопана, прежде чем усыпано курганную насыпь, довольно мелкая яма продольной формы, длиной в 2 м, шириной в 1 м. Эта яма была окружена узкой канавкой, похожей на ту, которая окружала слой с трупосожжением. Яма вмещала только несколько мелких черепков, которые извне случайно в нее попали. В курганной насыпи в ее центральной части выкопано другую яму, дно которой

⁵ Por. Dzieduszycka-Machnikowa, op. cit., s. 13.

доходило к верхнему слою земли заполняющей прежде описанную яму. Размеры этой второй ямы трудно ухватить по причине оползания песка, из которого была построена насыпь кургана. На ее дне находились 2 сосуда культуры шнуровой керамики, каменный топорик, 2 кремневые топорика, кремневый накопчик стрелы и несколько кремневых отщепков. Инвентарь этот в целом принадлежит к культуре шнуровой керамики. Итак к этой культуре следует зачислить целый курган, строение которого аналогично исследованным в 1957 г. курганам, а также курганам на соседнем могильнике культуры шнуровой керамики в с. Бжэзинки, рай. Любачув. Черепки сосудов культуры воронкообразных чаш, констатированы в сравнительно большом количестве в насыпи курганов, а также в слое с трупосожжением, попали в курган случайно, вместе с землей, употребленной для стройки кургана, взятой по всей вероятности из существующего поблизости поселка этой культуры.

Исследования в 1958 г. подтвердили наблюдения предпринятые уже в 1957 г., которые доказывают о том, что курганы в с. Лукавица были с трупосожжением. Замечено тоже большое сходство, происходящее между памятниками (особенно керамикой) из курганов в с. Лукавица и из отдаленного на 1 км курганного могильника культуры шнуровой керамики в с. Бжэзинки, рай. Любачув. Принимая тоже во внимание аналогичную структуру курганов в с. Лукавица и с. Бжэзинки, а также этот сам обряд трупосожжения, следует предполагать, что оба могильника были по отношению к себе современны либо что пользование их делил небольшой период времени.

JAN MACHNIK

A SECOND REPORT ON THE EXPLORATIONS IN THE BARROW CEMETERY OF THE CORDED POTTERY CULTURE AT ŁUKAWICA, DISTR. LUBACZÓW

In summer 1958 further explorations were continued in the barrow cemetery of the corded pottery culture at Łukawica, distr. Lubaczów, situated on the sandy terrace of a small stream joining the Tanew river (the right tributary of the San) near its beginning. The cemetery consists of three barrows. Two of them had been explored in 1957.

The barrow investigated in 1958 was the largest one. It was 1,5 m high, 20 m in diameter (the diameter of the two formerly explored barrows was about 15 m and their height didn't exceed 1 m). Under the barrow, damaged strongly by recent digs, there was found an incineration layer 30—40 cm wide containing ashes, charcoal, large fragments of burnt beams, small scraps of burnt bones, potsherds of the funnel shaped beakers culture and of the corded ware culture, various implements and flint scraps. The incineration layer formed a circle, 10 m in diameter, surrounded by an adherent narrow groove wherein the palisade might have originally been stuck. In the incineration layer in the middle of the barrow there had been dug a rather shallow pit, oblong in shape, 2 m long and 1 m wide. This pit has been also surrounded by a narrow groove similar to that round the incineration layer. It contained only a few small sherds that had come here by accident. In the central part of the mound a second pit had been dug, its bottom adhering to the upper part of the filling of the first pit. The dimensions of the second pit are difficult to define because of the dislocation of sand used for mound construction. At the bottom of the pit two pots of the corded pottery culture, one

stone hatchet, two flint axes, a small arrowhead and several flint scraps were found. All these objects have been assigned to the culture of the corded pottery. In view of that, the whole barrow has been ascribed to this culture, its construction being analogous to that of the barrows explored in 1957 and those in the neighbouring cemetery of the corded pottery culture at Brzezinki, distr. Lubaczów. A great number of pots of the funnel shaped beakers culture were encountered in the barrow mound as well as in the incineration layer wherein they had found themselves by accident together with the soil taken for the construction of the barrows from the settlement nearby of the same culture.

The 1958 investigations have confirmed observations made already in 1957 about barrows at Łukawica having been used for incineration purposes. Great similarity between specimens, mostly pottery, from the Łukawica barrows and those from the barrow cemetery of the corded pottery culture at Brzezinki, distr. Lubaczów, has been noticed. In view of the analogous barrow constructions in both places and the identical burial rite, one may assume that both cemeteries were contemporary or that only a short time interval divided them.